

NOVIGRAD NA DOBRI, ostatci utvrde, foto: D. Lovrić (gore); izgled u XIX. st.; Fototeka kulturne baštine MKM (dolje)

Novigrad mijenjao vlasnike, a 1939. postao je vlasništvom Banovine Hrvatske. Temeljito je stradao u II. svj. ratu, kad je zapaljen. Od poč. XXI. st. na utvrdi se provode arheološka istraživanja i konzervatorski radovi, u kojima su bedemi dobrim dijelom obnovljeni, a južna i jugoist. kula natkrivene. – Ruševine Novigrada nalaze se na ravnjaku kojim završava s triju strana strmo brdo neposredno iznad desne obale rijeke Dobre, te je prilaz moguć jedino s juga. To je bila manja utvrda izdužena peterokutna tlocrta, dimenzija oko 60 m × 35 m, vrhom okrenutim u smjeru sjeverozapada. Njezini uglovi branjeni su okruglim kulama, od kojih je najveća, vanjskoga promjera 12,6 m, podignuta na sjev. uglu. U središtu utvrde nalazi se manje dvorište, koje s južne, istočne i sjeveroist. strane opasuju ostatci višekatnih stambenih krila nekadašnjega dvorca, a s preostalih dviju nekadašnji bedemi, koji su s unutarnje strane vjerojatno bili zatvoreni arkadnim hodnicima. Izvorno se u utvrdi ulazilo preko drvenoga čardaka kroz povišeni ulaz na jugozap. bedemu, gdje je još uvijek očuvana niša. Nakon što je na dvorcu probijen novi kolni ulaz na jugoist. bedemu, ulazni je podest zazidan i pretvoren u terasu. U središtu dvorišta nalaze se ostatci velike cisterne.

LIT.: R. Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, Zagreb 1895; Gj. Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920; M. Kruhek, *Graditeljska baština karlovačkog Pokuplja*, Karlovac 1993; Isti, *Novigrad na Dobri* (povijesno turistički vodič), Novigrad 2003; S. Mihelić, *Stari grad Novigrad na Dobri*, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 6(2009); 7(2010); M. Trpčić Kordiš, *Novigrad na Dobri i njegov prostor*, *Svjetlo*, 2009, 1/2; Z. Horvat, *Fortifikacijska djelatnost Bernardina Frankopana*, *Modruški zbornik*, 3(2009).

NOVIGRAD – FORTICA,

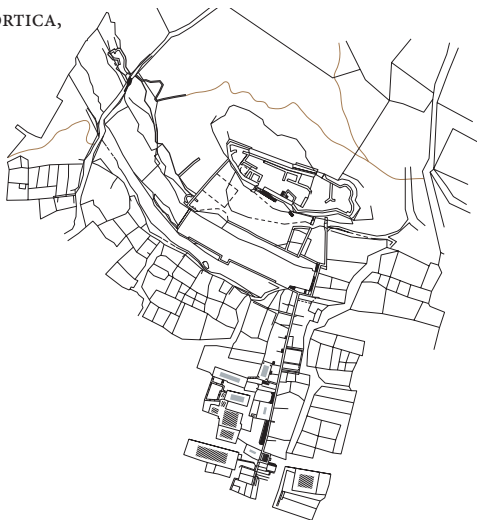
tvrdi grad u naselju Novigradu u sjev. Dalmaciji, 33 km sjeveroistočno od Zadra. Sagrađen je na mjestu prapovijesne (brončanodobne) liburnske gradine. Prema starijim istraživačima, na njegovu je mjestu za rim. vladavine podignuta kula, a prije 1220. nova utvrda koju je 1282. temeljito obnovio Juraj iz obitelji knezova Posedarskih. Povijesnu je važnost utvrda dobila za prijestolnoga rata u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu (1387–1409), kad su u njoj 1386–87. bile zatočene kraljica Marija Anžuvinska i njezina majka Elizabeta, koja je ondje i umrla. Najkasnije od 1393. utvrda je pod vlašću Kurjakovića, koji su je držali do 1408., kad su je zaposjeli

NOVIGRAD – FORTICA, ostatci utvrde, foto: D. Lovrić

NOVIGRAD – FORTICA,
foto: J. Mišković /
CROPIX (gore);
situacijski plan
(dolje)

Zadrani. Od 1409. pod vlašću je Mlečana, koji su je temeljito pregradili. U njihovu je posjedu bila sve do propasti Mletačke Republike 1797., uz kraći prekid od srpnja 1646. do ožujka 1647. kad je pod osman. vlašću. Za francuske i austr. uprave utvrda je napuštena, a njezine je ostatke na javnoj dražbi kupila novigradska općina. Tijekom 1960-ih na Fortici su provedeni prvi konzervatorski radovi, a 2010. započeo je novi ciklus radova na istraživanju i obnovi, koji, uz prekide, traju do danas. – Ostatci Fortice zapremaju čitavu glavicu s triju strana strma kamenoga brda koje se uzdiže iznad novigradske luke i naselja. To je prostran obrambeno-stambeni kompleks nepravilne trapezaste osnove, dimenzija 72 m × 65 m. Konfiguracija tla na kojem je podignuta uvjetovala je podjelu Fortice na tri dijela. Jezgra Fortice najdominativnija je cjelina kompleksa. Njezini ostatci zauzimaju gotovo cijelu sjeveroist. trećinu utvrde, a od utvrdenoga predgrađa odvojena je strmom kamenom liticom. U tlocrtu njezini bedemi opisuju izdužen nepravilan pravokutnik, omeđen sa sjeverozap. strane topovskom platformom trokutaste osnove, a s jugoist. strane velikom topovskom platformom nepravilna trapezasta tlocrta, koje jugoist. stranicu tvore dvije polukule višekutnoga tlocrta. Cijelom unutrašnjosti jezgre dominira dugačko i usko dvorište omeđeno sa sjeveroistočne i jugoist. strane ostacima niza građevina. Juž. predgrađe najveća je obrambena cjelina Fortice, a dijeli se na *Gornji* i *Donji barbakan*. To je dobro osmišljen i površinski izrazito velik sustav zaprječivanja prilaza jezgri Fortice, koji svojim dimenzijama gotovo dva puta prelazi površinu jezgre. Podignut je na dvije prirodne i nejednako visoke

kamene stube, koje se prostiru neposredno ispod jezgre. Istočno predgrađe ili *Revelin* najmanja je i razmjerno najslabije očuvana fortifikacijska cjelina Fortice. Njegovi bedemi, dijelom očuvani tek u nižim zonama ili u visini temelja, s istočne, jugoistočne i juž. strane opasuju prostor ispred jugoist. topovske platforme jezgre Fortice u obliku nepravilna višekutnika, približno u obliku kriške naranče.

LIT.: C. F. Bianchi, *Zara Cristiana*, 2, Zara 1879; S. Gunjača, *Srednjovjekovni Dolac kod Novigrada*, *Starohrvatska prosvjeta*, s. III, 1963, 3; R. Jelić, *Novigradski distrikt*, Zadar 1989; I. Botica, *Krbavski knezovi u srednjem vijeku* (doktorska disertacija), Zagreb 2011; I. Anzulović, *Crkva sv. Kate i franjevački samostan u Novigradu od osnutka krajem 14. do uništenja krajem 16. stoljeća*, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 59(2017); D. Bilić, *Inženjeri u službi Mletačke Republike. Inženjeri i civilna arhitektura 18. stoljeća u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji*, Split 2013; I. Anzulović, I. Lučić, *Arheološka istraživanja kod crkve sv. Kate u Novigradu*, u: *Novigrad nekad i sad* (zbornik radova), Zadar 2016; K. Gusar, M. Ilkić, *Kasnosrednjovjekovni i novovjekovni arheološki nalazi s utvrde Fortica u Novigradu*, ibid.; D. Latinčić, K. Regan, *Razvoj novigradskih utvrda u kasnome srednjem i ranom novom vijeku (XIV. – XVIII. st.) u: 800 godina od obnove rimske kule i prvog spomena imena Novigrad u pisanim izvorima* (zbornik radova), Novigrad 2021.

NOVIGRAD – KAŠTEL BANIĆ,

renesansni kaštel u naselju Novigradu u sjev. Dalmaciji, 33 km sjeveroistočno od Zadra. U dokumentima se prvi put spominje 1572. kao utvrda Jurja Matasovića, arhiprezbitera (vanjski vikar, natpop) Lučke županije, koju je 1593. njegov nasljednik, kapetan Ivan Matasović, prodao zadarskom građaninu Giulijanu. Na planu Novigrada iz 1646. spominje se pod nazivom *Torre de Pre. Zorzi*, odnosno *toranj natpopa Jurja (Zorzija) Matasovica*. U vlasništvu njegovih potomaka bio je do XVII. st., kada su ga iznajmili obitelji Banić po kojima dobiva novo ime. Još 1708. god., na veduti Giuseppe Justera, bio je u funkciji. Danas se od njega nisu očuvali nikakvi vidljivi ostatci jer je u cijelosti tijekom XIX. i XX. st. uklopljen u jedan manji sklop kuća obitelji Portada, a poslije Milanković. – To je bio manji obrambeno-stambeni kompleks, podignut na samoj morskoj obali. Činilo ga je utvrđeno dvorište pravokutna tlocrta, dimenzija oko 26 m × 18 m, unutar kojega se nalazila kuća, te jedna manja kula u jugoist. uglu. Dok se juž. bedem kaštela većim dijelom nalazio na

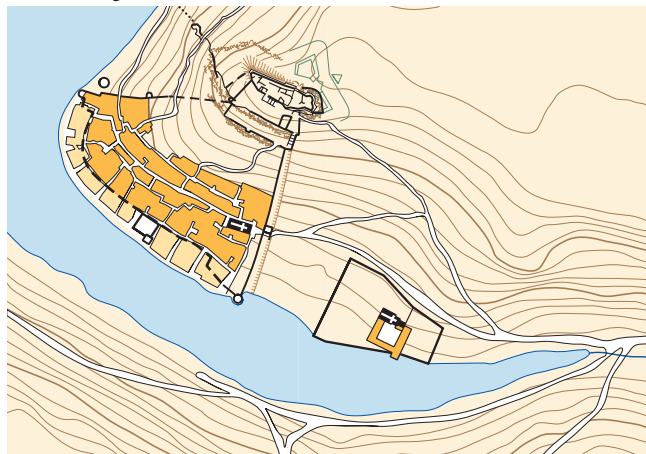
samom rubu obale, njegov jugoist. dio, zajedno s većim dijelom kule, uzdizao se iz mora, što je kuli pružalo dodatnu sigurnost. Između kule i juž. zida obala je prikazana pravokutno uvučena u kopno, što sugerira postojanje manjega pristaništa, do kojega su vodila manja vrata vidljiva na Justerovoj veduti. Kula kaštela bila je manja građevina pravokutna tlocrta. Uz prizemlje, imala je još tri kata. Početkom XVIII. st. nacrtana je bez krova, što sugerira postojanje ravne obrambene terase na njezinu vrhu, omeđene braništem bez kruništa.

LIT.: I. Anzulović, *Ninska plemićka obitelj Pritičević i njihova kuća u Novigradu*, *Starohrvatska prosvjeta*, s. III, 2009, 36; L. Lučić, *Područje današnje općine Novigrad od kasne antike do ranog novog vijeka u svjetlu* (diplomski rad), Zadar 2016; D. Latinčić, K. Regan, *Razvoj novigradskih utvrda u kasnome srednjem i ranom novom vijeku (XIV. – XVIII. st.) u: 800 godina od obnove rimske kule i prvog spomena imena Novigrad u pisanim izvorima* (zbornik radova), Novigrad 2021.

NOVIGRAD NA SAVI,

renesansni kaštel na desnoj obali Save, u selu Ruči, približno 8 km sjeveroistočno od Lekenika. Sagradila ga je obitelj Erdődy između 1546. i 1553. Kao tvrdi grad prvi se put spominje u poreznom popisu iz 1566 (*castrum Novigrad*), a 1570. kao kaštel (*castelli Novigrad*) pa se zaključuje da je temeljito obnovljen. Od pol. XVI. st. sve do prestanka osman. opasnosti potkraj XVIII. st. utvrda je bila sjedište vlastelinstva u sastavu posavskoga veleposjeda obitelji Erdődy u Turropolju i sisačkoj Posavini. Za novigradske bune (1653–59) nekoliko su je puta opsjedali pobunjeni podložnici vlastelinstva, a u travnju 1659. osvojena je i teško oštećena. Posada utvrde bila je novačena iz podložničkih sela Zdenčeca i Žirčice. Tijekom XVIII. st. pregrađen je u ladanjski kompleks, koji su isprva 1783–84. činili trokrilni dvorac, tlocrtno u obliku slova T, na zap. dijelu nekadašnje utvrde te nekoliko gospodarskih zgrada smještenih duž središnjega i ist. dijela. U XIX. st. stari je dvorac porušen i na njegovu mjestu, na juž. rubu središnjega dijela platoa, podignut je novi dvorac. Potom je plemićki kompleks postupno propadao te su danas na njegovu mjestu oranice. – Ostatci Novigrada leže na zara-vanku dugačka poluotoka (500 m × 130 m) s triju strana

NOVIGRAD – KAŠTEL BANIĆ, plan naselja, Fortice i kaštela u XVII. st., crtež: K. Regan

NOVIGRAD NA SAVI, HOK, Geopotat DGU

